

ספרים

הגנוד

„הגמדי“ לפאָר לאַגראַקוויסט הוא יצירה כה מגופה, כה מסוגנת, עד שעם תחילת הקריאה נדמה לך שהסופר מדגים לפניך פרק ב„אמנות לשם אמנות“, סיפור על ימי הרנסאנס, על חצר נסיך, על הטיפוסים האפייניים החיים שם, על התככים הפנימיים והמלחמות בנסיכויות אחרות, על חיי הרוח של התצר ומושגיה הדתיים, המשולבים באמונות תפלות לרוב. כל זה נמסר מפי גמדו של הנסיך.

עם זאת הרי לפנינו יצירה מודרנית, מודרנית כדרייך שאין לחשוב עליה במושגי הדור שעבר: אפילו ננסה לעטרה בעטרה של „אמנות לשם אמנות“, הרי בהמשך הקריאה ניאלץ להסירה ממנה. כי פאר לאַגראַקוויסט בא להביע דעות, אפילו להתריע על סכנה. גמד זה שטרח, כביכול, למסור לנו את מאוריעות הימים מנקודת-ראותו ולהביע לפנינו מהרהורי לבו על תופעות החיים השונות, אין הוא אלא כוח־ההרס שבנפש האדם. ודומה, התפיסה של כוח ההרס היא היא המשבצת את הסופר בתוך דורנו. זוהי תפיסה מודרנית המושפעת מהלכיה הרוח המיוחדים לתקופתנו, אשר הובעו עלידי אישים כגון הפילוסוף ב. ראסל, הפסיכולוג וילהלם רייך, המשורר אליוט ואחרים. הנה כי כן, רשעותו של הגמד אין בה רק מן הסאדיזם האקטיבי, מן הרוע השטני שהוא יצרי ביסודו,

שבו ראו את כוח־ההרס מן הספרות הדתית הקדומה ועד לספרות המודרנית. כוח ההרס האולטרה־מודרני הוא גמד קר־מוג, קר־רות, הרוחש כבוד לסדר הקיים ולמושגים המקובלים, אויב לכל הנאה מן החיים — שונא מושבע של האכילה הגסה, השתיה המופרות, התשוקה המינית, בין שיש בה פריצות ובין שיש בה תוס־נעורים, המוויקה וכו', של כל תאוה פרט לתאוות הרצח, של כל דבר שיש בו מן הספונטאניות.

רשימות הגמד נכתבות בבית־הכלא אשר שם כלאו הנסיך. מלחמה, מגיפה, מות אשתו של הנסיך, כל אלה באו בעטיו של הגמד. אחרי ההתפרקות מכוחות ההרס עובר זמן רב בו אין לה לאנושות צורך בהרג ושמד; אך הגמד יודע כי הפעמונים עוד יצלצלו לו, כי יבוא יום והנסיך ישוּב־יעלהו מבור־כלאו. לאחר מנות־מה שוב יודקק הנסיך, תודקק האנושות כולה, לגמד, לכוח־ההרס הספון בחביוני הלב.

דוד בארץ

יפה היה אילו היו הסופרים נולדים כולם בשנה אחת, עומדים מהולד משך עשרים שנה ואחרי־כן שבים וגולדים בהמוניהם בי שנה אחת. מה־קל היה אז לערוך אנתולוגיה ספרותית: סופרי 1900, סופרי 1920, סופרי 1940! אבל, כידוע, אין הסופרים מתושבים בעורכי אנתולוגיות לעת־לבוא והם מתעק־שים להחלוד בלי שום סדר כרונולוגי הגיוני. וכאילו לא די להם בכך, הנה תאריך לידתם הרוחנית אינו מותנה בהכרח בתאריך לידתם הפיזית. עובדה: לא כל סופר מתפתח בגיל

„דוד בארץ“, אנתולוגיה של ספרות ישׁ

ראלית; ערכו עזריאל איכמני, שלמה טנאי, משה שמיר; ספרית פועלים/לכל; 516 ע׳.

פאָר לאַגראַקוויסט: הגמד; תרגום: יוסף לון; הוצאת מ. גיומן בע״מ; 182 ע׳.

ריו. קרוב לודאי שנטועה היתה בו זיקה טבעית לבעיות העולות בספריהם וכי ההדים אשר הגיעו אלינו מהם הפיחו רוח חיים בזיקה זו.

חוט השני העובר בכל סיפורי „שיכון ותיקים“ הוא לא רק הרקע הקיבוצי המשותף לכולם אלא גם העובדה שרובם ככולם סרו בביתם סביב נקודה אחת שהיא יסודית בספרות האקסיסטנציאליסטית: בחירת האדם את ישותו בשעת משבר. ברגע המבחן מת יצב האדם לפעמים לעומת רגש הגאווה הארמי, ולפעמים לעומת יהירות שוא, לפעמים לפני שתי ברירות שוות כביכול, לפעמים לפני ערכים עקרוניים ולפעמים לפני פחד פיזי. הפתרון שהוא בוחר בו קובע את אישיותו ומגדיר אותה בעיני עצמו, שכן כל הבעיות המוצגות כאן עומדות בין האדם לבין עצמו.

דומה כי מכל יצירתו של נתן שחם „שיכון ותיקים“ הוא ההמשך הישר ביותר ל„דגן ועופרת“, קובץ סיפוריו הראשון. יש בו אותה רגישות לבעיות מוסריות המציגות את „דגן ועופרת“, אותה הבחנה פסיכולוגית דקה, אותו ברק שכלתני, לפעמים שכל-תני מדי, עד כדי סיכון האורגאניזם הספוני טאנית של הסיפור. עם זאת יש לציין כי הבגרות נתנה את אותותיה לטובה בקובץ האחרון. הסיפורים נקיים יותר משיאית של מבנה וכבדים יותר במשקלם. טובים במיוחד הם שני הסיפורים „במעלה ההר“ ו„ארמון ואליז“. בראשון מתאר המחבר רועה, חבר-קיבוץ, הגשבה עליידי שלושה ערבים; בשני הוא מתאר נער ונערה יוצאי צפון-אפריקה, אשר נקלעו לקיבוץ והביאו אליו בעיית משפחה הזרות לרוח הקיבוץ. אולי זרותו של הסופר לגיבוריו אלה היא שסייעה לו.

25—35. גילו הקובץ של סופר לא תמיד הוא מעיד על גילו הספרותי. בארץ יש עוד גורם העשוי להכביד מאד על כל עורך אנתולוגיה, והוא — מידת ה„ישראליות“ של הסופר. יש סופר שגולד בארץ וכל שרשון בעולם העבר הור, ויש סופר שבא הנה בן חמש-עשרה והוא ישראלי בכל ישותו. במלה אחת: המשפט „דור בארץ“ אומר דרשני ואכן, הוצאת „ספרית פועלים“ דרשה את המשפט הזה.

יש להדגיש, נאמר בהקדמה לאנתולוגיה „דור בארץ“, כי העורכים לא ניסו בשום אופן להכליל באנתולוגיה זו את כל היוצרים „שניתן לשייכם לאותו דור לפי בחינה זו או אחרת“. דרש: לא כל היוצרים יקבלו כרטיס-כניסה. יוצרים שהשתתפותם רצויה — יקבלוהו בזכות זו או אחרת, ויוצרים שהשתתפותם אינה רצויה — לא יקבלוהו בהתאם לפסול זה או אחר (שלא פסל כמה מחבריהם!).

הנה כך יש לפנינו אוסף סיפורים ושיירים ששאסף לא בהתאם לאיזה בותן ברור ומוגדר והכולל, בצד יצירות אחרות, גם יצירות של סופרים שאינם דווקא ישראלים או אינם דווקא בני גיל אחד, וגרוע מכל — יצירות של כמה סופרים שאינם סופרים.

שיכון ותיקים

נתן שחם הוא סופר אשר דומה כי קרוב הוא להלך-הרוח האקסיסטנציאליסטי יותר מכל סופר אחר בארץ. אין שוב סיבה להניח כי הירבה לקרוא את יצירותיהם של הסופרים האקסיסטנציאליסטיים יותר מכל חבר

נתן שחם: שיכון ותיקים; סיפורים מהיי הקיבוץ; ספרית פועלים / ללא; 319 ע'.

הוסרו איכה בניגוד למה שניתן לשער על פי השכל הישרי. פתרון זה כמוהו כקריאת תגר על ההגדרה הסכימטית וההכללה הפשטנית (האפיינית כל־כך, כמדומה, לאמריקאים) ונגד כל אלה הפועלים מתוך בטחון גמור כי המציאות היא כזאת ולא אחרת וכי עתיד מסוים יהיה גובע בהכרח מהוה מסוים. המציאות תמיד היא שונה ממה שניתן להניח, איננה נתונה להבנה גמורה, ומולידה תוצאות אחרות מכפי שניתן לשער. כל אדם שאינו מביא זאת בחשבון עלול להגיע לכלל שגיאה הגובלת בפשע מוסרי.

כיצד לנהוג בחיים לאור הכרה זו? פאולר ניסה לעקוף את הדברים על־ידי שהחליט להימנע מן ההחלטה, בעיקר בשטח הפוליטי. אך הוא נוכח לדעת כי החיים מאלצים כל אדם לגקוט עמדה, "להיות צד". אכן, אין איזו דרך־ישר בה ילך האדם וטוב לו ולנפשו. הכל לא פשוט, הכל מסובך, לפעמים אפילו מוזר. הדבר היחיד, מסתבר, שתיתכן בו צלילות מפליאה בשלמותה הריהו, אולי, סגנון סיפורי כגון זה ש"האמריקני השקט" נתברך בו, להנאת כל קוראי הספר.

המאנדרינים

"המאנדרינים" הוא ספר ארוך ששריאתו שוטפת. הקריאה שוטפת אולי דווקא משום שהספר ארוך, בלתי תמציתי. הרי זה נסיון לתאר את דמותה של האינטליגנציה הצרפתית בשנים שלאחר מלחמת־העולם השנייה, ולא בציורים בודדים, סמליים, אלא בשורת תצלומים המוסרת דו"ח דוקומנטרי, הן על

האמריקני השקט

כך סופו של עולם. לא בהטח כי ב"יבבה". משפטו זה של אליוט כמו כשמש מוטו לכל יצירתו של גרהם גרין. לא הרגישות הנאצלים כי אם החולשות הקטנות. לא המוות העז והגיבורי כי אם ההישחקות האיטית. ואפילו ב"אמריקני השקט", סיפור המתרקם על רקע המלחמה בהודו־סין ומסתיים ברצח פאיל, האמריקאי הצעיר שהאמין בתוס־לב כי יש בידו להושיע את הודו־סין בעזרת "דרך־החיים האמריקאית", אפילו כאן אין לפנינו אלא צללי אפור לגיניהם.

רגשותיהם של בני־אדם לעולם אינם מוגדרים בקו ברור כי לעולם הם אמפיוולנטיים. פאולר, העתונאי האנגלי המפוקח, יריבו של פאיל באהבה — פאיל לקח ממנו את נערותו ילדת הודו־סין — מקנא בפאיל, מתעב את השקפת־העולם שלו בכלל ואת גישתו הפוליטית בפרט. ועם כל זאת, אי־כה אוהב הוא את פאיל. הסיבה לאהבה זו נעוצה אולי ברגשות הרחמים שפאיל מצורר בו, תחילה בשל "ירקותו" בהודו־סין וכ־חיים בכלל ואחרי־כן עקב מותו בלא־עת. פאולר, כרוב גיבוריו של גרהם גרין, מרבה להתבלט בכעית הרחמים. הרחמים הריהם מחייבים את הגיבור לעשות את המעשה הלא־נכון, זה המכשיל אותו, ואשר הודות לו בכל־זאת הריהו נמצא זכאי למלכות־השמיים. הרחמים על עמה של הודו־סין גרמו לפאולר שיתן את ידו לרציתתו של פאיל, ומתוך שלא נהג לפי מידת הרחמים כלפי פאיל מכרסם איוה אי־סיפוק בנפשו, גם אם הביא לו מוות זה תועלת רבה.

כל הקשיים שעמדו בדרכו של פאולר

סימון דה־בובואר : המאנדרינים; תרגום : צבי ארד; ספרית פועלים / לכל; 587 ע'.

גראהם גרין : האמריקני השקט; תרגום : שושנה ודל; ספרית פועלים / לכל; 236 ע'.

מאהבה של הגברת. פרשת אהבה זו, ככל פרשות האהבה שבספר, איננה דורשת ממך מאמץ הכרוך בניסיון לשחזר בנפשך, על פי אות ורמז, את מה שהיה. את מה שהיה מספרים לך בגלוי, ואת כל מה שהיה. אין מעלימים ממך דבר, אבל אי-כך נעלם הדבר מנפשך. כמו שאומרים: "נכנס באוזן אחת ויוצא בשניה". כך דרכה של רכילות, ואי-פילו רכילות המסופרת בכשרון, ולא כך דרכה של יצירה אמנותית, שבה כל "מועט" מתזיק את ה"מרובה".

ד. ש.

היום השמיני בשבוע

וינסטון וג'וליה, גיבורי "1984" לג'ורג' אדוול, בחרו במשכב בלתי-חוקי כמפלט מאימת המציאות שסבבתם וכדרך-מרד יחידה בשלטונה הכליכולי, הכל-רואה והכל-שומע של המפלגה. פיטרק ואגנישקה, גיבורי "היום השמיני בשבוע" למארק הלאס-קו, מכתתים רגליהם על מדרכותיה ובין חורבותיה של ורשה — של העיר שעתה-זה נמלטה מהתגשמותו של חזיון-הבלהות האזרחי — בבקשם מקום שבו יוכלו לשכון, בהתייחסותם, את המציאות המקיפתם. הליכתם הנסערת, הנלאה-ראינה-נרפית. ה"קפקאית" לפרקים, אל אותו מקום נסוף, שהוא סמל לכמיהת הדור למוד-ההלאות וצמא-השקט, מסתיימת בלא-כלום. הם לא ימצאוהו, עד אשר יפציע בשמי פולין בקרו של... היום השמיני בשבוע.

לתשעת הסיפורים שבקובץ מכנה משורר

* "היום השמיני בשבוע" מאת מארק הלאסקו; עברית: בנימין טנא; הוצאת "ספרי גדיש", תל-אביב, תשי"ח; 207 ע'.

חיהם של הגיבורים הן על הבעיות הפילוסופיות-הפוליטיות המעסיקות אותם. עכשיו, בהמשך התפתחותה הפוליטית של הפרשה, אי-אפשר שלא לחוש תוגת-מה נוכח ההתלבטויות שאין להן סוף בשאלות כגון: האם יכול סופר מתקדם לעמוד מן הצד ולא לקחת חלק בחיים הפוליטיים? האם רשאי הוא לנהוג לפי צו המוסר גם אם בכך יימצא מוקיע את אימוסריותם של הקומוניסטים ונותן נשק בידי הריאקציה? — וכי' וכי'. כה מרבים הם להתלבט וכה מרבים הם לדרבן, ה"מאנדרינים" האלה של צרפת!

בתצלומים שמציג הספר אתה רואה דמויות מופרות; אם לא פגשת אותן בקפה בסן-ז'רמן הרי ודאי מופרות הן לך מספריו של סארטר ומספריה הקודמים של סימון דה-בובואר. אמנם מדי פעם הם מצולמים מזווית אחרת, גם הרפך הזוגות משתנה תמיד, אבל בעיקרו של דבר לא השתנו הרבה. רוב הגיבורים הם כבני שלושיס-יחמש עד ארבעים. הסופר המוכשר (הדגם: קאמי), הבודק תמיד את בעיותיו האישיות לאור עקרונותיו המקודשים, עווד בודק את בעיותיו לאור עקרונותיו המקודשים. אהובתו המזקינה, שהיתה פעם יפה כל-כך, עודה שוקעת מטה-מטה כאשר הוא עוובה לנפשה. לא נעדרת כאן גם אותה דמות של גערה צעירה שנוצר רה כמו להדגים הלכה למעשה: אקסיסטנציאליזם לא בתיאוריה אלא בחיי יום-יום — מיצוי הרגע בבואו. וכמובן, האשה האינטימטואלית (הדגם: סימון דה-בובואר), זן אשר עולמה הרוחני כה עשיר הוא, עודה נקרעת בין חיצוניותה האצילית, הבלדה, ובין פנימיותה היוקרת בתאות. על כל אלה נוסף הפעם סופר זקן, בעלה של הגברת האינטלקטואלית (שלא קשה להותו כסארטר הגם שדמותו מטושטשת), וסופר אמריקאי,

לססוע, ללא תחנות-ביניים, פסיעת-ענק מן הריאליזם הסוציאליסטי הסלפני אל היפוכו המוחלט: אל הריאליזם פשוטו כמשמעו, הערטילאי באמיתותו, שאינו מלווה הוראת המחבר לריפוי נגעי החברה.

הקובץ, שהותקן לדפוס עוד לפני הופעת „בתי הקברות” להלאסקו, פותח לפני-דיקורא הישראלי צוהר ראשון להצצה אל ההוי החברתי של ארץ אשר המשטר הסטאלי-ניסטי כירסם בגופה משך שנים. תרגומו של בנימין טנא משקף היטב את אקלימו הנפשי המיוחד-דבמינו של המקור, אף שקטעי שיחה רבים תורגמו לעברית „ספרותית” מדי (מע” שה שכית אצל מתרגמינו!) ובכך קיפחו אותה פשטות טבעית ובלתי-אמצעית האפ-יינית להם כל-כך.

ר.ה.

תף: יאוש האדם מן השקר הרשמי, מן הפחד, מן הטומאה ומן העוני, שהם חייו. זהו יאוש שמעבר לרצון המרד ומעבר ליכולת המעשה הנועז, פורץ-הגדר. הבריחה מיאוש מוחלט אשר כזה עשויה להעלות את הבורחים על שתי דרכים בלבד: על דרך השכרות ועל דרך ההתפרקות המינית. וכי איזה נתיבים אחרים פתוחים למי שסולד במציאות ואינו יכול לה? היכן, אם לא בשני אפיקים אלה, יפרצו וייקוו מאוהיי האדם שהמשטר סתמם במגופה אטומה לבל יידעו פורקן אחר? איזו שפה, זולת זו שכולה גשמיות בהמית, מסוגלת לבטא ער-גונות כבולים לרוחניות מעודנת?

מארק הלאסקו, המקורי והמוכשר בסופ-רי המשמרת הפולנית הצעירה, הוא גם האר-מיץ שבלוחמיה בשקרי המוסכמות. הוא העז